

Minden bizonnyal érdemes néhány szóval megemlékezni ennek az időszaknak Josip Broz által írásba foglalt problémáiról, eseményeiről. Találhatunk például egy beszámolót egy kraljevicai május elsejéről, a kraljevicai hajógyári körülményekről, tudósításokat a Smederevska Palanka-i Jasenica vagonygyárból. Egy írás magáról a sajtóról szól mint agitációs esz-közlőről, egy másik a lakatosmunkások helyzetéről, több írás különböző üzemek problémáiról számol be. A levéltári anyag mellett legtöbb írás az Organizovani radnik hasábjain jelent meg. A levéltári anyagban megtalálhatjuk például a Jugoszláv Bőrfeldolgozó Ipari és Kisipari Munkások Szövetsége tagozatainak kimutatását a taglétszámról és a szervezett sztrájkj-ról, továbbá a jelentést a zágrábi Sila vállalatban dolgozó fémmunkások sztrájkjáról. Tanulmányozhatjuk a JKP 1928 februárjában tartott zágrábi helyi értekezletének határozati javaslatát, a helyi bizottság munkatervét, a helyi pártértekezlet 1928. évi határozatait, a koprivnicai rendőri erőszak-ról szóló beszámolót, és sok-sok más felhívást, értesítést, határozatot és természetesen a különböző fedőnév alatt megjelent újságcikkeket.

A kötet gazdag anyagát a bőséges lábjegyzetek mellett további értékes anyagok egészítik ki. Ezek közé tartoznak a függelékben felsorolt dokumentumok, amelyek újsághírek, rendőrségi jelentések, törvényszéki akták, különböző jegyzőkönyvek, meghatalmazások, elismervények, hatósági jelentések, régi rendőrkapitánysági feljegyzések stb. idézésével dokumentálják Josip Broz Tito kiterjedt forradalmi munkásságát. Az időrendi mutató pedig a kötetben felölelt két éves időszaknak Tito életére vonatkozó fontos dátumaira vonatkozó rövid emlékeztetőket öleli fel, kiegészítve Josip Broz Tito előző, 1926-ig terjedő életrajzi adataival is. És végül a kötet anyagába tartozik egy részletes névmutató, a benne szereplő földrajzi és személynevek ismertetésével, valamint a Tito életével kapcsolatos fényképek és faksimilék egész serege is.

A megjelent első vaskos kötet anyaga, ha a gátló körülmények között nem sikerült is egészen teljessé tenni, élénk tár mindent, ami ma még fellelhető Josip Broz Tito írásban kifejtett munkásságára vonatkozóan, s így valóban hézagpótló mű politikai irodalmunkban. Ennek a kétségtelenül nagy figyelmet érdemlő kutatómunkának az elismerése jegyében várjuk a sorozat további köteteinek megjelenését is.

KOLOZSI TIBOR

A MUNKÁSMOZGALOM INDULÁSA SZABADKÁN

KALMAN PETKOVIČ: *Burna setva.*

Radnički univerzitet „Veljko Vlahović”, Subotica, 1979.

Tartományunk könyvpiaca felé fordulva öröndetes jelenség, hogy kiadóházaink egyre több figyelmet fordítanak munkásmozgalmunk múltjának feltárására. Nem egy írónk arccal fordult a letűnt évtizedek felé: esztendőnk óta dolgozik s éppen éveinkben érik be a termés. Hangyaszorgalmú munkára van itt szükség, hogy a feudokapitalizmus korában megjelent polgári lapokból és munkásmozgalmi lapokból, folyóiratokból, könyvek-ből, levéltári anyagból, a polgári elkendőzés nagy gubancából előkerüljenek azok a töredékes adatok, amelyek a felszín alatt sínylődd s onnan feltörni készülő ipari és mezőgazdasági munkások szervezkedési kísérleteit bemutassák. Igen, de úgy kerüljenek elő ezek az apró mozaikok, hogy lehulljon róluk minden, amit az idő akkori „szmogja” rájuk rakott. Tehát annak, aki erre a munkára vállalkozik, úgy kell hozzáállnia, akár a ré-

gésznek; a kutatók megsejtésével, az írástudók felelősségével darabonként kell kikaparnia az itt is, ott is megelhető adatot, s úgy kell összeraknia, hogy az emlékezés lehetőleg minden hézagot kipótoljon.

Jegyzetekből, riportokból, vázlatos tanulmányokból így állnak össze ezek a képek rendre mind, s hogy sokasodnak felettünk az évek, ezekkel párhuzamosan bontakozik ki előttünk történelmünk alulnézetből készített tablója, amelyen a felülnézetből készített tablókkal ellentétben nem néhány glorifikált portré, hanem Dubout képeihez hasonlóan száz és száz arc jelenik meg e vásznon s szinte betölti az egész horizontot. Még ha nagytóval nézed is: mindenik arc olyan beszédes, hogy önálló portré is lehetne, de így, ebben a hatalmas egységben időt és teret átfogóan él benne a mondanivaló.

Az írástudó szolgálatát vállalva kemény ember legyen az, aki ilyen feladatra vállalkozik s órát, napot, hetet nem kímélve addig dolgozik anyagán, amíg annak eresztékein a részeket összefogó minden szeg helyére nem kerül.

Az utóbbi hat-hét esztendő alatt munkásmozgalmi múltunk kutatói közül Petkovics Kálmán nem kevesebb mint öt kötettel gazdagította irodalmunkat ebből a témakörből. Az első dokumentumriportja *A tizennyolc nyárfa volt*, amely az Életjel Miniatűrök sorozatában jelent meg a mi körünkben valóban „nyitányként”; nem sokkal utána az *Áprilistól novemberig* című munkája következett a miniatűrök között, majd az Életjel Könyvek sorozatában 1975-ben hagyta el a sajtót *A kérdőjeles ember* című dokumentumriportja. Ezt követte az igen komoly műgonddal készült társadalomrajza, *A mostoha barázda* a Forum kiadásában, most pedig szerbhorvát fordításban a *Burna setva* fejezeteiben hasonló tárgyú újabb munkájával ismerkedünk.

A szerző jelen műve kettős értékelést igényel, mert amit eddig megírt magyar nyelven a szabadkai munkásmozgalom indulásának éveiről, annak egy része jelentős új fejezetek feldolgozásával most a szerbhorvát olvasó kezébe került: ezzel két nyelvterületen hatnak erjesztően dokumentumriportjai, olyan erővel, hogy a ma életbeindulókat is — tanulmányaik idején már — hasonló munkára serkentse.

Kötetében az indulás pontját keresi a szerző.

Hiteles adatok vezették rá, hogy a szervezett munkásmozgalom születése Szabadkán arra a *Boldog évtizedre* esik, amely a párizsi kommünt követte és az öntudatra ébredés számtalan termékenyítő jegyét hozta magával s hintette el szerte Európában a dolgozó rétegek: az ipari munkások és a mezőgazdasági napszámosok és cselédek soraiban. A földbirtokosok és kiszolgálók, a cívisek árnyékában — lenn a mélyben, a kizsákmányoltság krajcáros éhínségében — ezer és ezer földtúró élt, s ébredt annak tudatára, hogy a munkaadó a szép szóra soha nem hallgat: annak hatására soha nem fogják emelni a munkabért, s nem adnak nagyobb darab kenyeret a két keze munkájából élő ember családjának. A néma forradalom nem viszi messzebbre a holpontról ki nem mozdíthatót. A készülődések napjaiban, évente egyre többfelől érkezett az üzenet: harcra van szükség, amely kivívja majd végre azt, hogy a puszta ígérek helyett a munkásmozgalom által fölvetett követeléseknek eleget is tegyenek.

A vörös május után következett a merész támadás a városháza ellen, ahol a „torony alatt” a hatalom székelt, de még ez sem volt elég; Rigó János, Stanislav Aladžić és társai tovább folytatták a harcot; kérvényekkel, küldöttségekkel ostromolták a polgármesteri és a főispáni hivatalt, hogy engedélyezzék a meghirdetett munkásgyűlés megtartását, amely ugyancsak a fiatal munkásmozgalom újabb vállalkozása volt a létrehozott szervezetek megszilárdításáért, a kirendeltségek helyett önálló helyi szervezetek létrehozásáért s általában a dolgozók teljes emberi jogainak kivívásáért... Az indulás éveiben sem a polgármester, sem a rendőrfőkapitány nem volt hajlandó a nyílt gyűlést engedélyezni, de a mozgalom vezetői kitartottak és tovább ostromolták a hatalom birtokosait mindaddig, amíg a sorozatos kudarcokat át nem alakították győzelemmé.

A huszadik század beköszöntése előtt, 1898-ban született meg ez a győzelem, amikor a mozgalom osztálybázisa kiszélesedett és megerősödött a

mezőgazdasági munkások és az ipari munkások kapcsolatainak megszilárdításával. A bérharc nagyobb lendületet kapott: a sztrájkokat mindjobban megszervezték, s ezzel a burzsoázia osztályuralmának hordozóit endeméenyekre készítették.

De ezzel a harc nem állt meg egy pillanatra sem, mert messze volt még az a nap, amely a távolban az igazi virradat fényeit sejtette.

Petkovics Kálmán dokumentumriportja életes kép az indulás éveiből. Buzdító írásokból álló könyv ez, amely a küzdelmes évek alakjainak és eseményeinek felsorakoztatásával arra int bennünket, hogy nagyobb figyelemmel forduljunk a harcos múlt felé, mert ennek ismeretében a harcos jelen is élesebb fényével világítja meg a holnapba vezető utunkat.

LÉVAY ENDRE

A FEGYELEM SKÁLÁJÁN

UTASI MARIA: *Égő ezüstben.*
Forum, Újvidék, 1979.

Asszonyi sorsot lírába olvasztó hófokú novellák szerzőjeként ismerem meg Utasi Máriát, aztán Németh László-i hűséggel írt versek költőjeként. Szemem elől olykor elveszítve az alkotót azután, minden vajdasági írónknál egyszerűbben megnyilatkozni láttam az embert, a forró gyötrelmességgel, hétköznapi gondokkal küszködőt. A világ számos művészeti irányzatának egyforma közvetlenséggel otthont adó tájunkról mintha körkörösön bolyongva, telve fájó honvágygal, indulnánk el hosszú útra: minden lépésünkkel tovább haladunk, de messzebb nem jutunk. Az írói tartások bőségében és változatosságában is szokatlan nálunk ez az életérzés — vonásait fűrészre mind mélyebben merülünk el az időben.

Bori Imre *Irodalmunk évszázadai* című könyvében írta Utasi Máriáról: „... költészete áll legközelebb a hagyományos költészeti megoldásokhoz, képvilágán ugyanakkor egy új érzékenység vonásai is felfedezhetők. Erzelmissége a világ opálosabb színeit csalja elő.”

Tehát már első kötetében, a *Hajnali ravatalban*, csak rá jellemző kettséggel tájékozódott; ám a hűség az otthoni még, ösztönös írv. a jól megértett nagy példák későbbiek. E tudatos sorsvállaláshoz újabb kettségben társul a rezignáltság:

*Igazságosan és becsületesen
éltém mindhalálíg
optimizmusom nem túl nagy
bármely pillanatban
a zsbívsárra vihetnek
őcska holmi közé*

(*Epitáfium*)

Kétségek között kiérlelt egyénisége mentsvár, de ítélőszék is számára. A teljes hűség béklyóiból kikerülni nem tudók hangján énekel szerelemről, Arany János-os csendes örömről, akarásokról, megtörésekről... S mind messzebbre nyúl vissza az időben, s veszi észre korok forgatagában egy-egy magatartásforma diadalát, Apáczai Csere János bizakodásától Rónay György közösségvállalásáig. Könyve mottójául szeretetérzést sűrítő Rónay-sorokat választott:

*„TAVOLODNAK A TEGNAPOK,
NEMES, MEGTISZTULT
EMBERARCOM
ANYAMUL ADOTT BÚS ANYAD
PUHA MELEG ÖLÉBE HAJTOM,
ÉS KIVIRAGZIK SZIVEM
A SZÍVÉN.”*

Ez Utasi Mária költészetének gyémántengelye. Tartja búvkörében az önnön zárt világából kiszabaduló embert, ívpályás bolyongá-